SOOME-UGRI KIRJANDUS-KOHVIK

8 LIIVI

Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakond
Отдел фольклористики Эстонского литературного музея

SOOME-UGRI KIRJANDUSKOHVIK

8

LIIVI

Tartu 2024
EKM Teaduskirjastus
Научное издательство ЭЛМ

Koostajad ja toimetajad: Sergey Troitskiy, Nikolay Kuznetsov
Составители и редакторы: Сергей Троицкий, Николай Кузнецов

Keeletoimetaja / Языковой редактор: Asta Niinemets / Аста Нийнемец

Kommentaaride autorid: Karl Pajusalu, Valt Ernštreit
Авторы комментариев: Карл Паюсалу, Валтс Эрнштрейтс

Kujundus / Дизайн: Sergey Troitskiy / Сергей Троицкий
Küljendus/Вёрстка: Sergey Troitskiy, Diana Kahre / Сергей Троицкий, Диана Кахре

Veebikujundus / Дизайн сайта: Andrus Tins / Андрус Тинс

Veebilehekülg: https://www.folklore.ee/rl/fo/tegevus/sukk/SUKK8/

Projekti “Soome-ugri kirjanduskohvik (SUKK)” läbiviimist toetab Hõimurahvaste programm (HTM).

HÕIMURAHVASTE PROGRAMM

ISSN 3059-5630 (veeb / электронное издание)
ISBN 978-9916-742-27-3 (pdf / электронное издание)
ISSN 2806-3694 (trükis / печатное издание)
ISBN 978-9916-742-10-5 (trükis / печатное издание)

© Eesti Kirjandusmuuseum / Эстонский литературный музей 2024
© autorid ja tõlkijad / авторы и переводчики

Baiba Damberg (lt *Baiba Damberga*, snd 1957. a Talsi rajooni Sīkrõgi külas) on liivi päritolu Läti luuletaja ja kunstnik, Liivi Kultuuri seltsi (*Līvõ Kultūr sidām*) kaasasutaja. Ta osaleb aktiivselt liivlaste kultuurielus. 1982. aastal lõpetas ta Läti Kunstiakadeemia graafikaosakonna ja on töötanud trüki- ja raamatugraafika alal. Ta on osalenud erinevatel näitustel Lätis ja mujal, korraldanud 15 personaalset näitust Lätis, Eestis ja Soomes, töötanud kuraatori ja graafilise kujundajana. Damberg kirjutab luuletusi läti ja liivi keeles ning läti keele liivi murdes, samuti humoorikaid sketše selles murdes. 2019. aastal said nad koos luuletajate Valt Ernštreiti ja Ķempju Karliga Läti kirjanduse aasta eripreemia luulekogu „Trillium“ eest liivi ja inglise keeles. (Дамберга, Байба – Википедия (wikipedia.org))

Байба Дамберга (латыш. *Baiba Damberga*; род. 1957, Сикрагс, Талсинский район) – латвийская поэтесса и художница ливского происхождения. Активная участница ливской культурной жизни. Соучредительница организации «Līvõ Kultūr sidām» (Центр ливской культуры). Работала в печатной и книжной графике В 1982 году окончила отделение графики Латвийской художественной академии. Участвовала в различных выставках в Латвии и за рубежом, организовала 15 персональных выставок в Латвии, Эстонии и Финляндии, работала куратором и графическим дизайнером. Дамберга пишет стихи на латышском, ливском и тамском диалекте (один из трех основных диалектов латышского языка), а также юмористические зарисовки на тамском диалекте. В 2019 году вместе с поэтами Валтом Эрнштрейтом и Кемпью Карлис они получили Специальную премию Года латвийской литературы за сборник стихов «Trillium» на ливском и английском языках. (Дамберга, Байба – Википедия (wikipedia.org))

liivi 1 & 2

Baiba DAMBERG

Kōd kīelkõks ma sīndiz

Kōd kīelkõks ma sīndiz.
Izā iz sō midēid kītõ,
ku skūoliš ma opīz jõvīst
jemā andtõd leţkīeldõ
nõtkõ saksā ja krīevõ
ja īžkiz murd / dialektika kīelkõks.

Kuņtš / Seņtš kēļ, mis min āndiz izā –
līvõd kēļ kālmadtarā kīelas.
Vīrgizt kūorad nei obbõ
līvõkīels rõkāndõ jõugõks,
ailõbõd / ailijizt pīladõks,
ţizārkuodād / ţizārkuodādõks,
kivīd / kivīdõks mier pūojsõ,
kūolõnd kilād gadāgõdõks.

Ja ni, mer, andõksõks
ānda ja võida ēņtšta,
izāndõd ētabõd virpõļi.
Ja alā and, Jumāl,
vel siedā tūoizta kīeldõ
kālmadtarā kiellõz / kīela sil tänktõ.

(1: Ma akūb sīnda vizzõ, tūrska! 1998: 188; 2: Trilliums 2020: 38)

liivipärane läti murre

Baiba DAMBERGA

Valod specifik 2002

a dīv mēl es pedzīm
nevienam vairs navaid ko ebilst
ka mantēv savāde mēl
dun lībisk iekš kapsēt zvān
ka manmāts savāde mēl
dun dundzisk pa pier man

bet kung rō
joprojam kāpes
met
lāpes un kouliņs met
un pedod tiem jūriņ ja var
tie tokš nezin ko dar

a dīv mēl es pedzīm
bet nu a tiem abem bus cour
pedod skūoliņ ja var
mān ciete pour

(Damberga 2020: 8)

Baiba DAMBERG

Kakskeelseks ma sündisin

Kakskeelseks ma sündisin.
Isal polnud midagi öelda,
sest koolis õppisin ma hästi,
painutades emalt saadud läti keelt
vene, saksa
ja murdekeeleks.

Kuni keeles, mille andis mulle isa,
liivi keele hingekellahelin
äratas soovi
rääkida liivi keelt liivaga,
lahkuvate pilvede,
teokarpide,
merepõhja kivide,
surnud külade kadakatega.

Ja nüüd, meri, anna andeks
ja hoia end,
issand on heitnud liisu.
Ja ära lase, Jumal,
veel seda teist keelt
hingekellana
heliseda.

Tõlkinud Livia Viitol
(Damberg 2002: 7)

Baiba DAMBERG

Kahe keelega ma sündisin

Kahe keelega ma sündisin.
Ei isa saanud miskit öelda,
kui koolis viie pääle õppisin
ema antud läti keelt,
purssima venet ja saksat
ja murdekeelt.

Seni kui isa antud keel – liivi keel –
helises veel vaid kalmuaia kellas,
kõrvad ärkasid liiga hilja –
võisin liivi keelt kõnelda vaid liivaga,
rändavate pilvedega,
teokarpidega,
kividega mere põhjas,
väljasurnud külade kadakatega.

Nüüd siis, meri, anna andeks,
ja pea vastu, meri!
Härrad täringut heidavad.
Ja hoidku Jumal
veel seda teist keelt
kalmuaia kella sisse
riputamast.

Tõlkinud Valli Helde
(Līvõ lūolkub 2011: 145)

Baiba DAMBERG

Kahe keelega sündisin

Kahe keelega sündisin.
Ei isa saanud midagi öelda,
sest koolis õppisin hästi
ema antud läti keelt
väänama, ka saksa ja vene
ja dialektika keelt.

Kuniks keelele, mille andis mu isa –
liivi keelele, mis helises
surnuaia kellas –
kõrvad ärkasid nii hilja.
Liivi keelt sain rääkida liivaga,
pagevate pilvedega,
teokarpidega,
kividega merepõhjas,
surnud külade kadakatega.

Ja nüüd, meri, andeks
anna ja hoia end,
isandad viskavad täringuid.
Ja ära lase, Jumal,
veel seda teist keelt
surnuaia kella sisse
riputada.

Tõlkinud Karl Pajusalu
(Trilliums 2020: 39)

Baiba DAMBERG

I was born with two tongues

I was born with two tongues.
Father didn't talk about it
and school taught me well
to twist my mum's Latvian tongue
into Russian and German shapes
and swirling dialectic melodies.

Yet, the tongue father gave me
kept clapping stiff
in a graveyard bell.
It was so late when my ears woke up ringing
I could only speak his words to the sand,
the quick-moving clouds,
tide pool pebbles, seashells, the junipers
thriving in dead villages.

But, oh Sea Mother, can you forgive me
and will you please take care –
all the other gods are rolling dice –
and may heaven forbid
your tongue from tolling
out the wide bottom
of that graveyard bell.

Tõlkinud Uldis Balodis
(Trilliums 2018: 33)

Baiba DAMBERGA

Ar divām mēlēm es piedzimu

Ar divām mēlēm es piedzimu.
Tēvam bij grūti ko iebilst,
kad skolās es mācījos teicami
mātes doto latvisko mēli
locīt krieviski, vāciski
un dialektiski.

Kamēr tēva dāvātā mēle
lībiski kapsētas zvanā,
pamodās ausis par vēlu
lībiski runāt ar smiltīm,
ar ejošiem mākoņiem,
gliemežvākiem,
akmeņiem jūras dibenā,
mirušu ciemu kadiķiem.

Un nu, jūra, piedod
un turies, jūra,
kungi kauliņus met.
Un, nedod Dies,
vēl to otru mēli
kapsētas zvanā
iekārt.

(Trilliums 2020: 39)

Baiba DAMBERG

Synnyin kahteen kieleen

Synnyin kahteen kieleen.
Isä ei sanonut mitään,
kun opettelin koulussa
äitini latvian kielellä
taivuttamaan saksaa ja venäjää
ja paikallista murretta.

Kieli, jonka isäni antoi,
liivin kieli, osi hautausmaan kellossa;
korvani avautuivat liian myöhään,
aloin puhua liivin kieltä hiekanjyvien kanssa,
ajelehtivien pilvine kanssa,
näkinkenkien kanssa,
meren pohjan kivien kanssa,
kuolleiden kylien katajien kanssa.

Anna anteeksi, meri,
nyt saat huolehtia itsestäsi,
jumalat heittävät arpaa.
Ja älä anna, Jumala,
tuon toisen kieleni
vain hautausmaan kellossa soida.

Tõlkinud Olli Heikkonen
(Kerran olin… 2022: 43)

DAMBERG Baiba

Kétnyelvűnek születtem én

Kétnyelvűnek születtem én.
Apám mit sem mondott róla,
s a padban szépen tanultam
anyám adta lett nyelvemet,
német és orosz énemet,
kavargó táji színeket.

Ám a nyelv, mit apám adott –
a lív gyászharangban kongott;
későn ébredtem füleim,
lívem a homoknak dalolom,
fürge felhőknek,
kagylók héjának,
dűnékbe bújt kavicsnak,
holt falvak borókáinak.

És most, tenger, bocsáss meg nekem,
s a végzettől óvd meg magad,
uraink kockát vetnek itt.
És ne engedd, óh Istenünk,
még, hogy nyelvünk
temetőnk harangját
kondítsa.

Tõlkinud Péter Pomozi
(A szív hullámain 2019: 17)

Kommentaar (Karl Pajusalu)

Baiba Dambergi liivi luule keelest ja tema luuletuse „Kahe keelega sündisin“ tõlgetest eesti keelde

Baiba Damberg (lt Damberga, snd 1957) on väljapaistvamaid liivi naisluuletajaid tänapäeval, kes kirjutab liivi kirjakeeles. See on tema jaoks loomulik valik, kuna ta on sündinud Kuramaal Sīkrõgi (lt Sīkrags) külas, kus kõneldi liivi kirjakeele aluseks olevat kuraliivi idamurret. Peale liivi keele on Baiba kirjutanud luuletusi läti kirjakeeles ning Kuramaa liivipärases läti murdes, mida rääkisid ümbruskonna lätlased.

Baiba kuulub isa poolt kuulsasse Dambergide suguseltsi. Tema onu Pētõr Damberg (1909–1987) oli teenekas liivi kultuuri edendaja – luuletaja, tõlkija, õpetaja, liivi kirjakeele arendaja. Baiba ema keel on läti keel, nii ongi ta sündinud kahe keelega. Lisaks liivi ja läti keelele on ta pidanud õppima veel nn suuri keeli, et elus edasi jõuda. Tema luuletust „Kahe keelega sündisin“ kannab mure ka läti keele pärast, et seda ei tabaks tema isa keele, liivi keele saatus.

Baiba lapsepõlves 1960.-1970. aastatel kõneles vanem põlvkond Kuramaa liivi külades veel liivi keelt, noorte keel oli aga juba läti keel. Paljukest neid noori küladesse üldse jäigi, õppima mind ikka suurtesse linnadesse. Baiba läks pärast Kūolka (lt Kolka) põhikooli lõpetamist Riia Tarbekunstikeskkooli ja edasi Läti Kunstiakadeemia graafikaosakonda. Temast saigi kunstnik ja kunstiõpetaja. Ta jäi elama Riiga, kus töötas pikemat aega Janis Rozentālsi kunstikoolis. Baiba on ka teenekas liivi kunstinäituste korraldaja ja kujundaja ning liivi kunstiajaloo uurija.

Kunstniku terav silm ja ergas värvitaju väljendub Baiba luuleloominguski, mida on läbi aastakümnete avaldatud liivi perioodikas ja kogumikes. Tema esikkogu Es un cit es (Mina ja muud minad) ilmus alles 2020. aastal, koondades Baiba luuletusi liivi ja läti kirjakeeles ja Kuramaa läti murdes.

Baiba Dambergi mänglevas ja värvirohkes loomingus ei ole luuletus „Kahe keelega sündisin“ iseloomulikem. Tema visuaalselt tabavat ja seeläbi ootamatuid seoseid loova luule näiteks sobib paremini luuletus liivi lipust: „Liivi neiu naeratab – / huulte sinise ja rohelise vahel / õrnalt krudiseb liiv“ (siinkirjutaja tõlge kogumikust „Trillium 2.0“ (2020, lk 37). Liivi trikoloori sini-valge-rohelist saab sel viisilgi kujutada. Baiba luules on loomuldasa koos liivi maastikud, väljendusviisi moderne elegants ja muigav õrn kergus.

Luuletus „Kahe keelega sündisin“ on nähtavasti oma programmilisuse ja sõnumi tõsiduse tõttu saanud siiski Baiba tuntuimaks luuletuseks. Ta on seda ka ise pidanud oluliseks, taasavaldades selle 1990ndate luuletuse veel uutes kogumikes ja oma 2020. a luulekogus. Samas on ta seda luuletust lihvinud – luuletuse esikversioon, mis on Valli Helde ja Livia Viitoli eesti tõlgete aluseks, ilmus 1998. a liivi luule antoloogias „Ma akūb sīnda vizzõ, turska!“ (Ma püüan su kinni, tursk!). 2018. a kohendas Baiba luuletust „Trilliumi“ jaoks, sellest tegi oma tõlke siinkirjutaja kogumikku „Trillium 2.0“. Kogus „Es un cit es“ avaldatud versioon erineb omakorda pisut eelnevatest.

Luuletuses „Kahe keelega sündisin“ on Baiba Damberg pannud luulevormi oma kogemuse eri keeltega, mida on rohkemgi kui kaks. Luuletuse keskmes on liivi keel, mida on ta rääkinud pilvede, teokarpide, kividega ja surnud külade kadakatega. Kui isa liivi keelest on saanud juba suuresti luulekeel, siis ema läti keele käekäik on veel täringuid viskavate isandate otsustada. Sedagi tuleb hoida surnuaia kella sisse riputamise eest. Luuletus on vabavärsiline, kuid selle kujundikeel, vormikordused ja vahelduv rütm muudavad liivikeelse sõnumi ainuomaselt kõlavaks; samas on luuletus päris hästi tõlgitav.

Peale vormikohenduste torkab luuletuse eri versioone võrreldes silma üks oluline muutus – esimese salmi lõpus on algversioonide īžkiz murd kīelkõks ’isegi murdekeeleks’ saanud viimastes versioonides uue sisu: dialektika kīelkõks. Autor on murde kui dialekti mänglevalt üldistanud dialektikaks, viidates nii ühelt poolt nõukogudeaegsele kooliharidusele, ühtlasi tuues sisse pisut irooniliselt kunagi nii tähtsa abstraktse mõiste, mis tundub veidralt mõtlemapanev liivi ranna olustikus.

Kõik kolm luuletuse eestikeelset tõlget on mõnevõrra erinevad. Valli Helde tõlge on rahvakeelsem, nii lahknedes küll mõnevõrra originaali keelelisest nõtkusest. Livia Viitoli tõlge läheb kõige kaugemale algupärandist, tuues sisse uusi kujundeid, nagu hingekellahelin. Siiski seal rea izāndõd ētabõd virpõļi ’isandad viskavad täringuid’ tõlge ’issand on heitnud liisu’ võib segada algsest mõttest arusaamist. Ka luuletust lõpetav keele surnuaia kella sisse riputamise eest hoiatav kujund vääriks hoidmist. Siinkirjutaja ei ole kindlasti parim enda tõlget hindama, paraku tuleb ka endale tuhka pähe riputada – esisalmi viiendas reas olev koma on kindlasti liigne, pigem võiks see algteksti viisil lihtsalt ära jääda.

Selle väikese tutvustuse lõpetuseks tasub meenutada, et igas keeles on mõndagi, mida päriselt tõlkida ei saa. Näiteks siin ja mitmes teises Baiba luuletuses korduv liivi sõna pizārkuodā. See tähendab otsetõlkes teokarpi, kuid läänemeresoome keeli valdavad inimesed peaksid tajuma, mida kõike veel sellesse kaunisse liivi sõnasse – nagu kogu liivi keeldegi – mahub tema luulelises ilus.

Комментарий (Карл Паюсалу)

О языке ливской поэзии Байбы Дамберги и переводах ее стихотворения «Я родилась двуязычной…» на эстонский язык

Байба Дамберга (лат. *Baiba Damberga*, род. 1957) – одна из ярчайших поэтесс, пишущих на литературном ливском языке. Для нее это естественный выбор, поскольку Байба родилась в курземской (курляндской) деревне Сикрагс (лив. *Sīkrõg*, лат. *Sīkrags*), где говорили на восточнокурземском диалекте, легшем в основу литературного языка. Помимо ливского, у Байбы есть стихи на латышском языке и на курземском диалекте латышского языка с ливским субстратом, на котором говорили латыши этого региона.

По отцовской линии Байба принадлежит к известному роду Дамбергов. Ее дядя Петер Дамберг (1909–1987) был выдающимся деятелем ливской культуры – поэтом, переводчиком, педагогом и разработчиком ливской письменности. А родным языком матери Байбы был латышский, поэтому она и родилась двуязычной. Помимо ливского и латышского, Байбе пришлось выучить так называемые «большие языки», чтобы преуспеть в жизни. В ее стихотворении «Я родилась двуязычной…» проявляется обеспокоенность также за судьбу латышского языка, чтобы его не постигла участь языка ее отца – ливского.

В детстве Байбы, в 1960-1970-х годах, старшее поколение в ливских деревнях Курземе (Курляндии) еще говорило на ливском языке, тогда как языком молодежи уже был латышский. Много ль молодых людей вообще оставалось в деревнях, ведь учиться они всё равно уезжали в большие города. Окончив основную школу в Колка (лив. *Kūolka*), Байба поступила в Рижскую школу прикладного искусства, а затем в Латвийскую художественную академию на отделение графики. Став художником и преподавателем ИЗО, Байба долгое время работала в художественной школе Яниса Розенталя в Риге. Помимо этого, она много лет занимается организацией и оформлением ливских художественных выставок и исследует историю ливского искусства.

Зоркий глаз художницы и чуткое восприятие цвета нашли отражение в поэзии Байбы. Ее стихи на протяжении десятилетий публиковались в ливских периодических изданиях и сборниках, а дебютный сборник «Es un cit es» (Я и другие я) вышел лишь в 2020 году. В нем собраны стихи Байбы на литературных ливском и латышском языках, а также на курземском диалекте латышско языка.

Стихотворение «Я родилась двуязычной…» не является наиболее характерным для игривого и яркого творчества Байбы Дамберги. Ее поэзию, визуально яркую и создающую неожиданные связи, лучше иллюстрирует стихотворение о ливском флаге: *Liivi neiu naeratab – / huulte sinise ja rohelise vahel / õrnalt krudiseb liiv'* Ливская девушка улыбается – / между синью и зеленью губ / нежно хрустит песок' (перевод на эстонский автора данной статьи («Trillium 2.0» 2020, с. 37)). Сине-бело-зеленый ливский триколор может быть изображен подобным образом. В поэзии Байбы соединяются ливские пейзажи, современная элегантная манера выражения и мягкая улыбающаяся легкость.

Тем не менее, «Я родилась двуязычной…», вероятно, самое известное стихотворение Байбы, благодаря его программному характеру и серьезности послания. Видимо, она и сама считает его значимым, поскольку это стихотворение, появившееся в 1990-х годах, не раз перепечатывалось, в т. ч. в отдельном поэтическом сборнике Байбы, изданном в 2020 г. При этом в более поздние версии автор вносила изменения – первоначальная версия, легшая в основу эстонских переводов Валли Хельде и Ливии Вийтоли, была опубликована в 1998 г. в антологии ливской поэзии «Ma akūb sīnda vizzõ, turska!» (Я поймаю тебя, треска!). В 2018 г. Байба внесла в стихотворение поправки для сборника «Trillium». Именно с этого нового варианта автором данной статьи сделан перевод на эстонский язык для сборника «Trillium 2.0». В свою очередь, версия в сборнике «Es un cit es» несколько отличается от предыдущих.

В стихотворении «Я родилась двуязычной…» Байба Дамберга облекла в поэтическую форму свой опыт с разными языками, которых у нее больше двух. В центре внимания в стихотворении – ливский язык, на котором автор разговаривала с облаками, ракушками, камнями и можжевельниками в мертвых деревнях. И если ливский язык ее отца стал, по сути, языком поэзии, то судьба латышского языка ее матери все еще зависит от господ, бросающих кости. И этот язык надо сохранять, чтобы не пришлось его также подвесить на кладбищенском колоколе. Стихотворение написано верлибром, но его образный язык, повторы форм и чередование ритмов придают ему исключительное звучание; при этом стихотворение вполне поддается переводу.

Помимо изменений в форме, в разных версиях стихотворения обращает на себя внимание одна важная деталь – фраза īžkiz murd kīelkõks ’даже диалект’ в конце первой строфы в первых версиях изменилась в последних версиях и приобрела новое содержание: *dialectika kīelkõks ’* даже диалектика’. Автор играючи превратил диалект в диалектику, с одной стороны, делая таким образом ссылку к советскому школьному образованию, а с другой – несколько иронично вводя некогда столь важное абстрактное понятие, что в контексте ливского пляжа заставляет задуматься.

Все три перевода на эстонский язык несколько отличаются друг от друга. Перевод Валли Хельде в большей степени соответствует просторечию и несколько отступает от языковой грациозности оригинала. Перевод Ливии Вийтоли более всего отходит от оригинала, вводя новые образы, такие как *hingekellahelin ’* заупокойный звон’. Перевод строки *izāndõd ētabõd virpõļi ’* господа бросают кости’ как господин бросил жребий может запутать первоначальную мысль. Образ кладбищенского колокола, на котором подвешивается язык, в конце стихотворения также стоило бы сохранить. Автор данной статьи не лучший судья для своего собственного перевода, и, к сожалению, ему также приходится посыпать голову пеплом – запятая в пятой строке первого предложения безусловно лишняя, ее могло бы не быть, как и в оригинале.

В заключение этого небольшого обзора стоит вспомнить, что в каждом языке имеется что-то, что невозможно перевести. К примеру, ливское слово *pizārkuodā*, повторяющееся в этом и нескольких других стихотворениях Байбы, дословно переводится как ’ракушка’, но люди, владеющие прибалтийско-финскими языками, должны понимать, сколько всего заключается в этом прекрасном поэтическом слове, как и в ливском языке вообще.

Kommentaar (Valt Ernštreit)

Baiba Damberg on liivi luuletaja ja graafikakunstnik. Ta on sündinud 1957. aastal Sīkrõgis Liivi Rannas ja üles kasvanud Kūolkas, mis on samuti Liivi Rannas. Siis läks ta elama Riiga, kus lõpetas Läti Kunstiakadeemia. Täna töötab Baiba graafiku ja graafikaõpetajana Läti Kunstikoolis Riias.

Baiba Damberg on tänapäeva liivluse jaoks väga oluline isik mitte ainult luuletajana, vaid ka kunstnikuna. Omal ajal hakkasid just tema algatusel ja eestvõttel toimuma liivi kunstinäitused ja ta on osalenud ka mitme olulise liivi väljaande kujundamisel, eriti 1990. aastatel.

Luuletus „Kahe keelega ma sündisin…“ ilmus esimest korda liivikeelsena 1998. aastal liivi luuleantoloogias „Ma akūb sīnda vizzõ, turska!“ (Ma püüan su kinni, tursk!). Raamat on muide Baiba Dambergi kujundatud, mis teeb selle topelt tähtsaks. Luuletusel on olnud võtmeroll autori liivikeelses loomingus. Ka selles raamatus on ta esimesena kirjas. See võib-olla märgib seda aega, mil Baiba Damberg hakkaski liivi keeles luuletusi kirjutama. Teatud mõttes võtab see luuletus kokku Baiba maailma või kajastab laiemalt liivlaste identiteedi suhet läti identiteediga. Need kaks maailma elavad sisuliselt igas liivlases koos.

Luuletuses on mitu kihti sees. Lisaks liivi-läti identiteedisuhtele võtab see kokku ka liivlaste suhte Liivi Rannaga, mis on ajalooline ala, kuid tänapäeval elab liivi kogukond väljaspool seda randa. 1950. aastatel muutus Liivi Rand piiritsooniks ja liivlased pidid sealt lahkuma. See on luuletuses ka sisse kodeeritud. See osa, kus on juttu kividest merepõhjas ja surnud külade kadakatest, ongi viide mahajäetud kodumaale. Teatud mõttes märgib see ka 1980. aastate lõpu ja 1990. aastate alguse liivlaste liivi keele tagasitoomise tunnetust. See oli iseloomulik tervele nõukogude okupatsiooniaja liivi põlvkonnale, kes lahkus Liivi Rannast, kus oli liivikeelne keskkond. Nad läksid sealt läti keskkonda lätlaste vahele ja mingil hetkel tagasi oma keele ja juurte juurde. Mitmes mõttes on see väga sümboolne ja tähtis luuletus.

Baiba loomingu puhul on ülimalt oluline, et ta mängib keelega, mängib liivi keelega. Seda on ka selles luuletuses mõningal määral näha, kuigi mitte nii palju kui teistes luuletustes. Tõlkijate jaoks on olnud keeruline esimese salmi lõpus olev *dialektika*, kus jooksevad kokku dialektikaõpetus, mis oli Baiba ülikooliaine, ja dialekt kui murre. Murdelisus on väga oluline, sest Baiba üheks oma keeleks on liivi keel. Tema onu Pētõr Damberg oli üks olulisemaid liivi kultuuritegelasi ja ka luuletaja ning mõlemad on sündinud samas Kielk (Kelgu) talus. Baiba kodukeeleks oli ümbruskonnas räägitud läti keele liivipärane murre. See on määranud ka Baiba luuletamise keelte valikut. Baiba ei tööta ainult kahes keeles, milleks on liivi ja läti keel, vaid ka just selles läti keele liivipärases murdes. Ta esindab tervet spektrumit, kus on kahelt poolt liivi ja läti keel ning nende vahel on liivipärane läti murre, mis on väga lähedane liivi keelele.

Baibal on ainuke päris oma kogumik, ilmunud mõned aastad tagasi. Selle pealkiri *Es un cit es* (Mina ja muud Minad) on läti keele liivipärases murdes. Sellest luuletusest on Baiba enda tehtud kolm versiooni: liivikeelne ja lätikeelne versioon, mis enam-vähem ühtivad, ja selles kogumikus on avaldatud ka kolmas versioon, mis on teatud mõttes nö remix või ümbertöödeldud variant liivipärase murde kõneleja pilgu läbi. Teema on sama, kuid see erineb juba üsna palju, mitmed asjad on seotud teise kahe keelega, kuid sisu on päris teine.

Комментарий (Валтс Эрнштрейтс)

Байба Дамберг – ливский поэт и художник-график. Родилась в 1957 году в Сикрагсе (лив. *Sīkrõg*) на Ливском побережье и выросла в Куолке, что также находится на Ливском побережье. Затем она переехала в Ригу, где окончила Латвийскую художественную академию. Сегодня Байба работает художником-графиком и преподавателем графики в Латвийской художественной школе в Риге.

Байба Дамберг играет очень важную роль в современной культурной жизни ливов, и не только как поэт, но и как художник. В свое время именно благодаря ее инициативе были организованы выставки ливского искусства. Также она участвовала в оформлении нескольких значимых ливских изданий, особенно в 1990-е годы.

Стихотворение «Я родилась двуязычной...» впервые было опубликовано на ливском языке в 1998 году в антологии ливской поэзии «Ma akūb sīnda vizzõ, turska!» (Я поймаю тебя, треска!). Кстати, книга и оформлена Байбой Дамберг, что делает издание вдвойне значимым. Это стихотворение играет ключевую роль в творчестве автора на ливском языке. Неслучайно в книге оно помещено в самом начале. Возможно, именно с этого времени Байба Дамберг начала писать стихи на ливском языке. В каком-то смысле произведение концентрирует в себе мир Байбы, а в более широком смысле отражает отношения между ливской и латышской идентичностями. Эти два мира сосуществуют во всех ливах.

Стихотворение многослойное. Помимо ливско-латышской идентичности, в нем также отражены отношения ливов с Ливским побережьем, которое является исторической территорией, но сегодня ливская община живет за его пределами. В 1950-х годах Ливское побережье стало пограничной зоной, и ливам пришлось его покинуть. Это тоже зашифровано в стихотворении: камни на морском дне и можжевельник в мертвых деревнях – это отсылка к покинутой родине. В стихотворении передаются ощущения от возвращения ливского языка в конце 1980-х – начале 1990-х годов. Это касается целого поколения ливов советской эпохи, покинувших Ливское побережье и среду распространения ливского языка. Они перешли в латышскую среду, а в какой-то момент вернулись к своему языку и корням. Во многих отношениях это очень символичное и важное стихотворение.

В творчестве Байбы очень важна игра с языком, с ливским языком. Это в какой-то мере проявляется и в данном стихотворении, хотя и не так явно, как в других. Сложность для переводчиков представляет диалектика в конце первой строфы, где встречаются собственно диалектика, которая была университетским предметом Байбы, и диалект как наречие. Диалект очень важен, потому что один из языков Байбы – ливский. Ее дядя Петэр Дамберг был одним из важнейших деятелей ливской культуры, а также поэтом, и оба они родились на одном хуторе. Родным языком Байбы был диалект латышского языка с сильным ливским влиянием, на котором говорили в окрестностях. Это определило выбор языка в поэзии Байбы. Она работает не только на ливском и латышском, но и на этом диалекте латышского.

Байба представляет собой целый спектр: с одной стороны – ливский, с другой – латышский, а между ними – диалект латышского языка, очень близкий к ливскому.

Несколько лет назад увидел свет единственный авторский сборник Байбы. Его название «Es un cit es» (Я и другие я) как раз таки написано на диалекте латышского языка. У Байбы имеется три версии этого стихотворения: ливская и латышская, которые более или менее схожи, и третья, которая является своего рода ремиксом или переработанной версией, увиденной глазами носителя упомянутого диалекта. Тема в этой версии та же, но стихотворение во многом отличается, некоторые моменты связаны с двумя другими языками, но содержание совершенно иное.

Allikad / Источники

Damberg, Baiba 2002. Kakskeelseks ma sündisin… – *Sirp* 19. aprill, 7; https://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=is&oid=sirp20020419&type=staticpdf (vaadatud 09.04.2024).

Damberga, Baiba 2020. *Es un cit Es*. Redaktore Gundega Blumberga; lībiešu valodas konsultants Valts Ernštreits. Rīgõ: Līvõ Kultūr Sidām.

Kerran olin taivaan suolajärvi: Liiviläisen nykyrunouden antologia. Suomentanud Olli Heikkonen. Aviador, 2022.

Līvõ lūolkub „Ma akūb sīnda vizzõ, tūrska!“ = Liivi luulevalimik „Ma võtan su õnge, tursk!“ *Tartu ülikooli Paul Ariste soome-ugri põlisrahvaste keskuse üllitised* 4. Koostaja ja liivi keele toimetaja Valts Ernštreits; tõlkija Valli Helde; toimetaja Karl Pajusalu; eessõna: Aili Künstler; kujundus: Aivar Täpsi. Tartu, 2011.

Ma akūb sīnda vizzõ, tūrska!: līvõ lūolkub = Es viltīgāks par tevi, menca!: lībiešu dzejas izlase. Kubbõsȭdiji: Valt Ernštreit; redaktor: Gundega Blumberg; kunštnikad: Baiba Damberg, Viesturs Ozolinš. Rīgõ: Līvõ Kultūr Sidām, 1998.

A szív hullámain: Mai lív líra. Válogatta, fordította és a bevezető tanulmányt írta: Pomozi Péter. Budapest: Finnugor Népek Világkongresszusa Magyar Nemzeti Szervezete, 2019; https://vala.hu/finnsegiek/liv-koltok-baiba-damberg-valt-ernstreit-kempi-karl-pomozi-peter-forditasaban (vaadatud 12.04.2024).

Trillium: Līvõ lūolkub = A Collection of Livonian Poetry. [Eesti]: Rovdvaidli Līvõd sõbrād seļtš & Līvõ Kultūr sidām, 2018.

Trilliums 2.0: Līvõ lūolkub = Liivi luulekogu = Lībiešu dzejas izlase. [Tartu]: Rahvusvaheline Liivi Sõprade selts, 2020.

Sisukord / Оглавление

liivi 1 & 2	4
liivipärane läti murre	5
eesti 1	6
eesti 2	7
eesti 3	8
inglise	9
läti	10
soome	11
ungari	12
Kommentaar (Karl Pajusalu)	13
Комментарий (Карл Паюсалу)	15
Kommentaar (Valt Ernštreit)	17
Комментарий (Валтс Эрнштрейтс)	18
Allikad / Источники	20